

Олена МУСІЄНКО,

кандидат біологічних наук, доцент
кафедри теорії та методики фізичного виховання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) musiyenko1976@gmail.com

Олександр ЛЕМЕШКО,

старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)

Сергій САМОЙЛИК,

старший викладач кафедри спортивних дисциплін та методики їх викладання
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ СКЛАДОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена ролі фізичної культури у всебічному культурному розвитку людини. Показано визначаючу роль фізичної культури у формуванні цілісної особистості з позицій загальної теорії культури. Підкреслюється необхідність теоретико-методологічної інтерпретації сутності фізичної культури, пов'язаної з її духовною і соціокультурною значимістю і реалізацією у практичній діяльності. У сфері фізичної культури духовність реалізується в процесі єднання ідеальної (внутрішньої) і наочно сприйнятної (зовнішньої) сторін фізкультурної діяльності. Вона обумовлена пріоритетним розвитком культури мислення, уяви, почуттів тощо у процесі спільної діяльності рухової дії в зв'язку з розвитком, сутність якого пов'язується з моторною і незмінно духовною сторонами. Духовність у будь-якій діяльності людини повинна відігравати провідну роль.

Ключові слова: методологія, цілісність людини, всебічний розвиток особистості, пріоритет духовності, фізична культура, культура, Церква.

Лім. 26.

Olena MUSIYENKO,

Ph.D in Biology, Associate Professor of Physical Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) musiyenko1976@gmail.com

Oleksandr LEMESHKO,

senior lecturer of Physical Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych)

Sergiy SAMOYLYK,

senior lecturer of Physical Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych)

ROLE OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT IN FORMATION OF SPIRITUAL COMPONENT OF PERSONALITY

The article is dedicated to the role of physical culture in a comprehensive person's development in all the fullness of his essential powers. The defining role of physical culture activities in formation of a personality's physical culture is shown from the positions of a culture's general theory, and a content analysis

of comprehensively developed personality. The necessity of the theoretical-methodological interpretation of the physical culture's essence, connected with its spiritual and socio-cultural sense's discovering and its realization in a practical activities is underlined. In the sphere of physical culture and spirituality of unity is realized in the ideal (internal) and clearly perceptible (outer) sides of physical activity. It is due to focus on development of a culture of thinking, imagination, feelings etc in the joint activities of motor actions in connection with the development, the essence of which is associated with the motor and always spiritual sides. Spirituality in any human activity should play a leading role.

Key words: methodology, integrity of person, comprehensive development of personality, priority of spirituality, physical culture, culture, Church.

Ref. 26.

Елена МУСИЕНКО,

кандидат биологических наук, доцент

кафедры теории и методики физического воспитания Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

(Украина, Дрогобыч) musiyenko1976@gmail.com

Александр ЛЕМЕШКО,

старший преподаватель кафедры теории и методики физического воспитания

Дрогобычского государственного педагогического университета

имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч)

Сергей САМОЙЛИК,

старший преподаватель кафедры спортивных дисциплин и методики их преподавания Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана

Франко (Украина, Дрогобыч)

РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЛИЧНОСТИ

Статья посвящена роли физической культуры во всестороннем культурном развитии личности. Показана определяющая роль физической культуры в формировании целостной личности с позиций общей теории культуры. Подчеркивается необходимость теоретико-методологической интерпретации сущности физической культуры, связанной с её духовной и социокультурной значимостью и реализацией в практической деятельности. В сфере физической культуры духовность реализуется в процессе единения идеальной (внутренней) и наглядно приемлемой (внешней) стороны физкультурной деятельности. Она обусловлена приоритетным развитием культуры мышления, воображения, чувств и т.п. в процессе совместной деятельности двигательного действия в связи с развитием, сущность которого связывается с моторной и неизменно духовной сторонами. Духовность в любой деятельности человека должна играть ведущую роль.

Ключевые слова: методология, целостность человека, всестороннее развитие личности, приоритет духовности, физическая культура, культура, Церковь.

Лит. 26.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли відбувається закладання (з використанням позитивних наукових даних учених різних поколінь) методологічних, ціннісно-гуманістичних основ майбутньої фізичної культури і фізкультурної освіти, виникає необхідність подолання обмеженості підходу, пов'язаного з розвитком у її сфері тільки рухових здібностей осіб різного віку і стану. Тому що даний підхід (при всій його важливості) не дає відчутних результатів у формуванні в людини істинно фізичної культури. Остання в нашій країні ще не стала потребою, самоцінністю більшості людей, на край низькому рівні функціонує в основних сферах життєдіяльності людини і суспільства (освіті,

праці, дозвіллі), не даючи запасу «міцності» у вигляді здоров'я, функціональної підготовленості, психічної стійкості й емоційної задоволеності. У зв'язку з цим варто істотно підвищити (не відкидаючи значимості науково-методичних розробок по формуванню рухової сфери людини) роль особистісних характеристик людей, що беруть участь у процесі освоєння рухової дії. Тільки це дозволить реально підійти до формування фізичної культури в людини з урахуванням розуміння її цілісності, соматопсихічної і соціокультурної єдності.

Аналіз досліджень. Аргументація пріоритету духовності при формуванні фізичної культури подається у [23]. Приведемо лише ряд висловлень, що підтверджують це: фізична вправа – це рухова дія з випереджуючою думкою, прояв інтелекту людини (Д. Д. Донської); фізична культура – це насамперед робота з духом людини, її внутрішнім, а не зовнішнім світом (І. М. Биховська), це міра натхненності фізичного (Н. Н. Візигей). Перелік аналогічних висловлень можна було б продовжити. У цьому плані цікава думка Л. К. Круглової [14], яка відзначає, що більшості мислителів минулого (В. Ф. Одоевський, А. І. Герцен, В. В. Розанов, В. І. Несмелов, П. А. Флоренський і ін.) було властиво показувати нерозривний взаємозв'язок «тіла і духу» у людини, підкреслюючи при цьому основну роль духу. Вона наводить слова В. І. Несмелова, що виразив цю думку в такий спосіб: «Тілесність дана людині, але тілесний організм створюється духом», він є своїм духу і «складає власне тіло духу» [14, 47–48]. Це справедливо, тому що налагоджений організм людини є умовою його духовності, але не може породити саму духовність. Остання виводиться не безпосередньо з природи, а із культури [3], де духовне є визначальним стосовно матеріального [1]. Таким чином, саме духовне в людині в кінцевому рахунку формує її. При цьому духовність позначає цілісну активність людської психіки і її соціально-культурної детермінованості і змістовності. Вона є орієнтацією свідомості людини, що здійснює зсередини мотивоване включення її в громадське життя, перетворювальну діяльність [7]. Духовність розглядається як інтегруюче цілісне поняття, що включає в себе різні поняття, зв'язані з проявом внутрішнього, психічного життя людини (свідомість, підсвідомість, знання, мислення, інтелект, психіка і т.п.) [26]. У фундаменті цієї цілісності знаходяться потреби людини, формування яких і є в кінцевому рахунку її вихованням. Духовність людини повинна забезпечувати ефективну реалізацію діяльності в єдності її аспектів: пізнання, ціннісне осмислення, спілкування, перетворення реальності [9], вона є свобода людини формувати себе, своє відношення до культурних цінностей [3].

Метою нашої роботи є встановити роль фізичної культури у всебічному культурно-мозвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Матеріали дослідження (засновані на розгляді співвідношення біологічного і соціального, тілесного і духовного [5] у фізичній культурі, погляді на неї з позицій теорії культури, сучасного розуміння сутності фізичних вправ і їхнього впливу на людину [3], врахування єдності функціонального, ціннісного і діяльнісного аспектів її змісту [21] і багатьох інших питань) свідчать про те, що в сфері фізичної культури розвиток рухових можливостей людини існує невіддільно від розвитку її особистісних якостей, більше того – визначається ними. Фактично культура фізична – та ж загальна культура з перевагою її духовної сторони, але реалізована специфічним образом через свідомо окультурену рухову діяльність (фізкультурну діяльність) [22], безумовно, з урахуванням біологічних закономірностей розвитку організму людини.

У сфері фізичної культури духовність і реалізується в процесі єднання ідеальної (внутрішньої) і наочно сприйнятної (зовнішньої) сторін фізкультурної діяльності. Вона

обумовлена пріоритетним розвитком культури мислення, уяви, почуттів тощо у процесі спільної діяльності рухової дії тих, що займаються в зв'язку з освоєнням, сутність якого зв'язується з моторною і незмінно духовною сторонами [13]. Саме в процесі даної групової (а іноді й індивідуальної) духовної практичної діяльності до початку виконання рухової дії (а не в результаті її), що включає обмін змістами і цінностями, зв'язаними із системою пізнавальних, проектно-змістових, акмеологічних, оціночних, корекційних і інших дій, і відбувається становлення і реалізація індивідуальності суб'єктів учбово-тренувального процесу (аматорів, спортсменів, тренерів) [8]. Тому найважливішою методологічною і практичною проблемою сфери фізичної культури є розробка, узагальнення, корекція цілей, принципів, засобів, методів, форм і т.п. проведення занять, у яких духовне і фізичне в людині були б споконвіку єдині, коли створювалися б умови для різноманітного, розмірного і внутрішньо єдиного формування в ній різноманітних потреб.

Зміст фізкультурної діяльності, отже, є визначальним для прилучення людини до цінностей фізичної культури. Тільки тоді, коли ця діяльність розглядається з боку людської значимості і цінності, вона стає фактором істинно культурного розвитку людини, гармонізації тілесного і духовного, стійкого прилучення до культури фізичної. Це дійсно так, тому що найважливішою особливістю культури є відтворення людини у всій цілісності і всебічності свого існування. Сьогодні справа навіть не у визначеннях поняття «культура» (котрих є вже цілком достатня кількість і навряд чи буде коли-небудь, прийняте єдине), а в глибині загальної концепції культури [3], що у цілому можна уявити як «...найвищий ступінь облагородженості, натхненності й олюднення природних і соціальних умов життя і людських відносин, освоєний живучим і переданий наступним поколінням» [8].

Саме проблема «олюднення» фізичного (природного) у людині, розгляду фізичного як особистісного, проблема збереження і посилення, а при необхідності – відновлення у фізичної здатності статусу інтелектуальної, моральної, естетичної здатності – це і є центральна проблема і теорії, і практики фізичного удосконалювання особистості, розвитку її фізичної культури [6]. Однак і в даний час фізична досконалість усе ще часто розглядається як ідеальний показник фізичного розвитку, і в меншому ступені зачіпається духовна сфера людини, що не цілком виправдано з позиції цілісного підходу до людини, її соматопсихічної і соціокультурної єдності. У той же час у структурі фізичної досконалості особистості на сучасному етапі розвитку суспільства в останні 10-15 років усе більш чітко виявляється тенденція переходу від розвитку фізичних (які не виключають їх) до духовних її здібностей (зв'язаних із психічними, інтелектуальними, естетичними, моральними й іншими компонентами), до тісного взаємозв'язку між ними. «Фізична досконалість неможлива без моральної, естетичної, інтелектуальної досконалості особистості, – відзначає Н. Н. Візтей, – і точно так само кожна з останніх неможлива без досконалості фізичної» [6, 37; 7]. Це і є проявом закономірності взаємозв'язку, що підсилюється, соціального і біологічного, тілесного і духовного в людині в напрямку всебічного і гармонійного розвитку особистості.

Погляди на всебічний розвиток особистості в радянській літературі у свій час систематизував Л. Н. Коган [12], який виділив ряд їхніх груп. Вони виражаються у всебічності, зв'язаної з ліквідацією професійної спеціалізації; з розумінням її як комплексу позитивних якостей особистості, що відповідають її ідеалаві; з одночасною участю особистості у всіх основних видах людської діяльності; з максимальним виявленням творчого потенціалу особистості й ін. Заслугує на увагу і його спроба визначити інтегральний критерій усебічно розвинутої особистості, яким є вільна реалізація особистості в осно-

них видах соціальної діяльності, пов'язаної з творчим її характером або із здатністю особистості до самореалізації і самоствердження. У цьому відношенні продуктивна і концепція, що вводить у структуру ідеалу всебічно розвинутої особистості дві групи елементів: по-перше, індивідуалізовані форми суспільної всебічності (універсальність, цілісність, гармонійність); по-друге, суб'єктивні прояви індивідуальної всебічності (самореалізація, проєктивний (цілеспрямований) саморозвиток, творчість особистості) [24]. При цьому під особистістю розуміється складний духовно-психофізіологічний симбіоз, у якому ведучою, визначальною інстанцією є духовна сутність особистості. Духовна ж особистість може реалізувати себе тільки через психофізичну організацію [3, 34–37]. Саме в такому розумінні особистість є суб'єктом і об'єктом культури.

Змістовий аналіз фізичної культури (її функціонального, ціннісного, діяльнісного аспектів) свідчить про те, що вона, як жоден вид культури, має великі потенції можливості у формуванні всебічно розвинутої особистості [21]. Однак у реальній фізкультурній практиці (з позицій структурно-змістового аналізу поняття всебічнорозвинутої особистості) ці багаті можливості в силу розриву соматопсихічної і соціокультурної єдності людини (її цілісності), використовуються далеко не повною мірою. І насамперед слабо представлені такі елементи прояву індивідуальної всебічності, як самореалізація, проєктивний саморозвиток, творчість особистості, зв'язані із задоволенням і формуванням духовних потреб, що є первинним імпульсом будь-якої діяльності [10]. Це обмежує можливості фізкультурної діяльності розвитком найчастіше тільки рухової сфери тих, що займаються. У фізичній культурі в цьому випадку значно знижується (або зовсім не реалізується) її культурний потенціал, пов'язаний з розвитком інтелектуальних, розумових, творчих, комунікативних потенцій людини, з формуванням у неї особистісної фізичної культури. Порушується і співвимірність у таких індивідуальних формах суспільної всебічності, як гармонійність, цілісність, універсальність.

Усе це вимагає реального (а не декларативного) теоретико-методологічного переосмислення сутності фізичної культури, розкриття її духовного, соціокультурного змісту і реалізації його в практичній діяльності. З позицій усебічного розвитку людських здібностей необхідно звернути особливу увагу на змістовні утворення самореалізації (самосвідомість, самопізнання, самовизначення; самооцінка, самоконтроль, саморегуляція; самоактуалізація, самовиховання, саморозвиток, самовираження і т.п.), пов'язані з освоєнням і реалізацією в діяльності об'єктивних цінностей (матеріальних і духовних) фізичної культури, що безпосередньо спираються на творчу духовну діяльність. Це і припускає всебічний розвиток людських можливостей і здібностей як самоцілі [9].

У реальній же культурознавчій практиці усе ще переважає однобічний підхід до предмета виховання – людини. Спеціалісти-культурознавці акцентують увагу найчастіше на соціокультурному боці особистості людини (залишаючи без уваги соматопсихічний її бік), а фахівці в галузі фізичної культури – на соматопсихічному (упускаючи з поля зору соціокультурний бік). У результаті теоретики-культурознавці дотепер часто не включають фізичну культуру в загальну культуру, а фахівці фізичної культури мало використовують у своїй діяльності теоретичні розробки загальної теорії культури. І в тому, і в іншому випадку виразно проглядається розрив цілісності і єдності людини, усіх її проявів, що, безсумнівно, приводить до втрат у виховному процесі і негативно позначається на всебічності розвитку особистості.

Провідна роль у формуванні такої людини повинна приділятися якійсь стороні фізкультурної діяльності, де необхідне єднання ідеальної (духовної) і практичної (рухової) сторін, пов'язаних з натхненням тілесності. Це жадає від педагога (передавача учням

цінності фізичної культури) створення особою «духовної субстанції» – образа педагогічної ситуації з рішенням специфічних задач (де і відбувається його взаємодія з учнями, їхні міжособистісні відносини в спільній колективній діяльності), який повинен характеризуватися самостійністю, оригінальністю, індивідуальністю [11; 20]. Педагогічний ефект повинен полягати не тільки в надбанні тими, хто займається нових фізкультурних знань, рухових умінь і навичок, розвитку позитивних мотиваційно-потребового ставлення до фізичної культури, але і виражатися (і цьому головне) у поверненні їх до саморозвитку, самовиховання тощо (тобто до самореалізації, самодіяльності), до формування широкого кола потреб, тому що потреби породжують особистість, а отже, і культуру.

У фізичній культурі об'єктивно представлені всі основні види потреб (матеріальні – зв'язані з розвитком фізичних якостей, рухових умінь, навичок і т.п., і духовні – задовольняються в пізнавальній, ціннісно-орієнтаційній, проєктувальній, комунікативній, естетичній і т.п. діяльності), реалізовані за допомогою фізкультурної діяльності людини [14]. Основне завдання полягає в тому, щоб і в педагогічному процесі, і в процесі її самодіяльності створювати відповідні умови для їхньої реалізації, що і буде сприяти всебічному розвитку людини. Багато в чому рішення цього комплексу питань визначається і високою ефективністю функціонування засобів масової інформації, їх освітньою і виховною функціями. Значно повинна зрости їхня роль щодо фізичної культури: у створенні позитивної суспільної думки про неї, пов'язаної з розкриттям її культурних, виховних, соціально-економічного потенціалів; у формуванні повноцінних знань про неї; у зв'язку з роллю у всебічному і гармонійному розвитку особистості (її моральним, духовним, естетичним вихованням); у пропаганді всієї повноти її цінностей (а не тільки в зміцненні здоров'я, профілактиці захворювань, поліпшенні самопочуття і т.п.), а також здорового способу життя і формування фізичної культури особистості [2; 15].

Усебічний розвиток особистості найчастіше розглядається як ідеал, де фізична досконалість (що розуміється як єдність духовного і фізичного) є її невід'ємним компонентом, що доцільно розглядати, однак, не з позицій середньостатистичних норм фізичного розвитку (пов'язаних з фіксованим переліком ознак), а в зв'язку з задоволенням особистих потреб тих, що займаються, із прогресом їхнього фізичного розвитку, як мотив фізкультурної діяльності особистості [4]. У зв'язку з цим важливо загострити увагу на поняттях «культура особистості», розглянутому як базове [18] стосовно поняття «усебічно розвинута особистість», а також «фізична культура особистості». На жаль, як у культурознавстві, так і в сфері фізичної культури, осмислення даних понять є рідкісним винятком [4; 6; 16; 21; 24], а теоретичні і методичні шляхи їхнього формування майже не розроблені.

Відповідно до розуміння культури особистості як результату творчої, внутрішньої, духовної її діяльності по перетворенню зовнішніх образів і цінностей у неповторний світ людини [17; 25], можна погодитися, у рамках концепції, що розвивається нами, з розглядом фізичної культури особистості на базі пріоритету її духовної сторони як триєдності її компонентів: аксіологічного (який стосується ціннісно-орієнтаційної сфери, включаючи ціннісно-моральні, ціннісно-естетичні і т.п. її компоненти), освітнього (пов'язаного з рівнем її знань, умінь і навичок), потребового (який відображає стан ієрархії мотиваційно-потребової сфери) стосовно до придбання, ведення й удосконалення фізично культурного, виправданого способу життя [24]. Ще більш виразно говорять про це В. К. Бальсевич і Л. І. Лубишева, що під вихованням фізичної культури особистості розуміють «активний вплив не тільки на фізичні здібності людини, але

насамперед на її почуття і свідомість, психіку й інтелект, що забезпечує формування стійких соціально-психологічних проявів: позитивної мотивації, ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб у сфері фізичної активності і здорового стилю життя» [4]. Говорячи про взаємозумовленість фізичної досконалості й інтелектуальної, моральної, естетичної досконалості особистості, Н. Н. Візтей справедливо відзначає, що «проблема фізичної культури особистості виявляється при ближчому розгляді рівній проблемі моральної, інтелектуальної культури особистості. Ми в черговий раз переконуємося, що культура єдина (і в цьому сенсі одна), ми переконуємося, що культура вимагає єдності, цілісності людини» [6, 38]. Отже, роль фізичної культури у всебічному розвитку особистості тісно зв'язана з усіма її структурними компонентами. Це далеко не просто фізичне удосконалювання людини як результат її занять фізичними вправами, але і творче ставлення до своєї особи, де духовна сторона відіграє визначальну роль. Таким чином, фізична культура пов'язана з формуванням цілісної людини у всій повноті її сутнісних сил. Саме крізь призму людського виміру дане явище розкриває свої універсальні потенційні можливості в удосконалюванні кожної особистості і суспільства в цілому.

Значний внесок у формування пріоритетності духовного у фізичному вихованні і спорті може зробити Церква. Майбутнє нашої держави, що має багату тисячолітню християнську культуру, залежить від християнського виховання, від змісту тих цінностей, які закладаються в серця молоді. В той же час держава, якщо хоче мати фізично здорових і сильних громадян, не повинна стояти осторонь від проблем тіловиховання і спорту. Мета тіловиховання і спорту – зміцнювати і розвивати тіло. Разом з тілесними якостями гартуються і формуються такі якості духовні: воля, рішучість, відвага, товариськість і, навіть, готовність до жертви задля високої мети. Тому Церква не виступає проти виховання духовно і фізично досконалої молоді засобами спорту [19].

Залучення молоді до фізичного розвитку, виховання у неї стремління до перемоги вчить її бути такою, яка шукає і знаходить, робить її особистістю. Церква намагається залучити молодь до християнського здорового способу життя, адже однією з багатьох проблем сучасності є те, що молода людина часто не спроможна відчувати себе потрібною, важливою, такою, що може щось досягнути. Це є важливим особливо сьогодні, коли самотність і розчарування змушує молодь шукати вихід і тим виходом для неї нерідко стають наркотики, алкоголь та інші згубні звички. Тому дуже важливою в наш час є постійна праця з молоддю. Християнське життя – це рух, це поступ вперед. Людина прагне до святості, долаючи багато бар'єрів, часто падаючи, і встаючи, продовжує рух. Рух – це і є наше життя.

Висновки. Людина як біологічна і соціальна істота складається двох складових – тілесної і духовної. Духовність власне і робить людину людиною, відрізняє її від тварин. У сфері фізичної культури духовність і реалізується в процесі єднання ідеальної (внутрішньої) і наочно сприйнятної (зовнішньої) сторін фізкультурної діяльності. Вона обумовлена пріоритетним розвитком культури мислення, уяви, почуттів тощо у процесі спільної діяльності рухової дії в зв'язку з освоєнням, сутність якого зв'язується з моторною і незмінно духовною сторонами. Духовність у будь-якій діяльності людини повинна відігравати провідну роль. У формуванні духовності фізичного виховання важливу роль може відіграти Церква.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеев В. У. Академия физической культуры им. П. Ф. Лесгафта / В. У. Агеев // Теория и методика физической подготовки. – 1994. – № 1. – С. 2–9.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л.: ЛГУ, 1968. – 189 с.

3. Андреев А.Н. Культурология / А. Н. Андреев. – Минск : Дизайн Про, 1998. – 345 с.
4. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и для каждого / В. К. Бальсевич. – М. : ФиС, 1988. – 234 с.
5. Быховская И. С. Человеческая телесность в социокультурном измерении : традиции и современность / И. С. Быховская. – М. : РИО ГЦОЛИФК, 1993. – 37 с.
6. Визитей Н.Н. Физическое совершенство как характеристика всесторонне и гармонически развитой личности / Н. Н. Визитей // Физическая культура и современные проблемы физического совершенствования человека. – М., 1985. – С. 34–42.
7. Визитей Н. Н. Физическая культура личности : методологические, социально-философские, педагогические аспекты / Н. Н. Визитей. – Кишинев : Штиинца, 1989. – 126 с.
8. Выжлецов Г.П. Аксиология культуры / Г. П. Выжлецов. – СПб. : ЛГУ, 1996. – 222 с.
9. Каган М.С. Системный подход и гуманитарное знание / М. С. Каган. – Л., 1991. – 145 с.
10. Карсаевская Н. А. Перспективы медицины и методология медицинского образования / Н. А. Карсаевская // Образование : будущее России и человечества. – СПб, 1993. – С. 34–35.
11. Келасьев В. Н. Интегративная концепция человека / В. Н. Келасьев. – СПб. : Изд-во СПбГУ. – 364 с.
12. Коган Л. Н. Цель и смысл жизни человека / Л. Н. Коган. – М., 1984. – 175 с.
13. Крапівіна К. О. Фізична культура як одна з ефективних форм оздоровлення нації / К. О. Крапівіна, В. Г. Осінчук, І. С. Гладун // Матеріали Міжнародної конференції «Національна еліта та інтелектуальний потенціал нації». – Львів, 1996. – С. 269–270.
14. Круглова Л. К. Основы культурологии / Л. К. Круглова. – СПб., 1995. – 128 с.
15. Кузин В.В. Очерки теории и истории интегративной антропологии / В. В. Кузин, Б. А. Никитюк. – М. : ФОН, 1995. – 467 с.
16. Лубышева Л.И. Концепция формирования физической культуры человека / Л. И. Лубышева. – М. : ГЦОЛИФК, 1992. – 130 с.
17. Матвеев Л. П. Некоторые итоги и перспективы разработки обобщающей теории физической культуры в СССР / Л. П. Матвеев // Очерки по теории физической культуры. – М. : ФиС, 1984. – С. 34–40.
18. Мерлин В. С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М. : Педагогика, 1986. – 267 с.
19. Мисак Б. Виховання християнської моралі через фізичну культуру і спорт / Б. Мисак. – Броди, 2000. – 39 с.
20. Молчанов С. В. Триединство физической культуры / С. В. Молчанов. – Минск : Полюмя, 1991. – 238 с.
21. Новиков А. Д. Физическое воспитание (к вопросу о предмете, принципах, средствах, методах и формах организации занятий физическими упражнениями) / А. Д. Новиков. – М. : ФиС, 1949. – 99 с.
22. Николаев Ю. М. Теоретико-методологические основы физической культуры в преддверии XXI века / Ю. М. Николаев. – СПб., 1998. – 125 с.
23. Пономарев Н. А. Гуманизм, духовность и физическая культура / Н. А. Пономарев // Теория и методика физической подготовки. – СПб. : ВДКИФК, 1994. – С. 245–249.
24. Пономарчук В. А. Физическая культура и становление личности / В. А. Пономарчук, О. А. Аяшев. – М., 1991. – 184 с.
25. Соколов Э. В. Культурология : очерки теории культуры / Э. В. Соколов. – М. : Интерпракс, 1994. – 142 с.
26. Фролов И. Т. Перспективы человека. Опыт комплексной постановки проблемы, дискуссии, обобщения / И. Т. Фролов. – М. : Политиздат, 1983. – 198 с.

REFERENCES

1. Ageevec V. U. Akademiya fizicheskoy kul'tury im. P. F. Lesgafta / V. U. Ageevec // Teoriya i metodika fizicheskoy podgotovki. – 1994. – # 1. – S. 2–9.
2. Anan'ev V. G. Chelovek kak predmet poznaniya / V. G. Anan'ev. – L. : LGU, 1968. – 189 s.
3. Andreev A. N. Kul'turologiya / A. N. Andreev. – Minsk : Dizajn Pro, 1998. – 345 s.

4. Bal'sevich V. K. Fizicheskaya kul'tura dlya vsekh i dlya kazhdogo / V. K. Bal'sevich. – M. : FiS, 1988. – 234 s.
5. Bykhovskaya I. S. Chelovecheskaya telesnost' v sociokulturnom izmereniy : traditsiyi i sovremennost' / I. S. Bykhovskaya. – M. : RIO GCzOLIFK, 1993. – 37 s.
6. Vizitej N. N. Fizicheskoe sovershenstvo kak kharakteristika vsestoronne i garmonicheskii razvitoy lichnosti / N. N. Vizitej // Fizicheskaya kul'tura i sovremennyye problemy fizicheskogo sovershenstvovaniya cheloveka. – M., 1985. – S. 34–42.
7. Vizitej N. N. Fizicheskaya kul'tura lichnosti : metodologicheskie, social'no-filosofskie, pedagogicheskie aspekty / N. N. Vizitej. – Kishinev : Shtiintsa, 1989. – 126 s.
8. Vyzhlecov G. P. Aksiologiya kul'tury / G. P. Vyzhlecov. – SPb. : LGU, 1996. – 222 s.
9. Kagan M. S. Sistemnyy podkhod i gumanitarnoe znanie / M. S. Kagan. – L., 1991. – 145 s.
10. Karsaevskaya N. A. Perspektivy mediciny i metodologiya medicinskogo obrazovaniya / N. A. Karsaevskaya // Obrazovanie : budushhee Rossii i chelovechestva. – SPb, 1993. – S. 34–35.
11. Kelas'ev V. N. Integrativnaya koncepciya cheloveka / V. N. Kelas'ev. – SPb. : IZD-VO SPbGU. – 364 s.
12. Kogan L. N. Cel' i smysl zhizni cheloveka / L. N. Kogan. – M., 1984. – 175 s.
13. Krapivina K. O. Fizichna kul'tura yak odna z effektivnikh form ozdorovlennya natsiyi / K. O. Krapivina, V. G. Osinchuk, I. S. Gladun // Materiali Mizhnarodnoyi konferentsiyi «Natsional'na elita ta intelektual'nij potencial natsiyi». – L'viv, 1996. – S. 269–270.
14. Kruglova L. K. Osnovy kul'turologii / L. K. Kruglova. – SPb., 1995. – 128 s.
15. Kuzin V. V. Ocherki teorii i istorii integrativnoy antropologii / V. V. Kuzin, B. A. Nikityuk. – M. : FON, 1995. – 467 s.
16. Lubysheva L. I. Koncepciya formirovaniya fizicheskoy kul'tury cheloveka / L. I. Lubysheva. – M. : GCzOLIFK, 1992. – 130 s.
17. Matveev L. P. Nekotorye itogi i perspektivy razrabotki obobshhayushhej teorii fizicheskoy kul'tury v SSSR / L. P. Matveev // Ocherki po teorii fizicheskoy kul'tury. – M. : FiS, 1984. – S. 34–40.
18. Merlin V. S. Ocherk integral'nogo issledovaniya individual'nosti / V. S. Merlin. – M. : Pedagogika, 1986. – 267 s.
19. Mysak B. Vikhovannya khristiyans'koyi morali cherez fizichnu kul'turu i sport / B. Misak. – Brodi, 2000. – 39 s.
20. Molchanov S. V. Triedinstvo fizicheskoy kul'tury / S. V. Molchanov. – Minsk : Polymya, 1991. – 238 s.
21. Novikov A. D. Fizicheskoe vospitanie (k voprosu o predmete, principakh, sredstvakh, metodikakh i formakh organizatsii zanyatij fizicheskimi uprazhneniyami) / A. D. Novikov. – M. : FiS, 1949. – 99 s.
22. Nikolaev Yu. M. Teoretiko-metodologicheskie osnovy fizicheskoy kul'tury v preddverii XXI veka / Yu. M. Nikolaev. – SPb., 1998. – 125 s.
23. Ponomarev N. A. Gumanizim, dukhovnost' i fizicheskaya kul'tura / N. A. Ponomarev // Teoriya i metodika fizicheskoy podgotovki. – SPb. : VDKIFK, 1994. – S. 245–249.
24. Ponomarchuk V. A. Fizicheskaya kul'tura i stanovlenie lichnosti / V. A. Ponomarchuk, O. A. Ayashev. – M., 1991. – 184 s.
25. Sokolov E. V. Kul'turologiya : ocherki teorii kul'tury / E. V. Sokolov. – M. : Interpraks, 1994. – 142 s.
26. Frolov I. T. Perspektivy cheloveka. Opyt kompleksnoy postanovki problemy, diskussiyi, obobshheniya / I. T. Frolov. – M. : Politizdat, 1983. – 198 s.

Стаття подано до редакції 10.03.2016 р.